

that in the work of the pedagogue it is seen a constantly focus on close and distant results of learning.

Key words: innovations, technologies, elementary school, pupils, author's technology, the process of teaching, differentiation, assignment, lesson.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016

Ю. М. Жданович

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІСТОВОГО ДОЗВІЛЛЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Анотація. У статті представлено теоретичні засади змістовного дозвілля, обґрунтовано та розкрито сутність понять «змістове дозвілля», «організація змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців». Розкрито можливості змістовного дозвілля для адаптації дітей вимушених переселенців до умов нового поселення, їхньої культурної інтеграції. Схарактеризовано типи дозвілля, форми, функції та принципи організованого змістовного дозвілля; визначено структурні компоненти організації змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців.

Ключові слова: дозвілля, дозвіллева діяльність; вільний час; змістове дозвілля; організація змістовного дозвілля, діти вимушених переселенців.

Постановка проблеми. Внаслідок вимушеного переселення із зони військового конфлікту на Донбасі та з анексованого Росією Криму діти змушені залишити свої будинки, школу, друзів, позбутися звичного для них оточення, спілкування, проведення вільного часу, що призвело до значних депривацій та погіршення психічного стану школярів. Тому залучення дітей вимушених переселенців до змістовного дозвілля у місці нового поселення має не лише надзвичайний вплив формування їхньої особистості, але й носить характер соціально-педагогічної підтримки, забезпечуючи соціальну адаптацію та корекцію психічних станів дітей вимушених переселенців. Тому актуальною є проблема теоретичного обґрунтування та визначення можливостей для організації змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Як засвідчує аналіз наукових джерел, деякі дослідники (А. Лучанкін, Ф. Махов, А. Сняцький та ін.) ототожнюють поняття «вільний час» і «дозвілля», деякі (Б. Грушин, Г. Орлов, Г. Пруденський та ін.) їх розділяють, трактуючи дозвілля як частину вільного часу.

Як зазначає Н. Сметаніна, вільний час школяра складає значну частину загального бюджету часу, що залишається після задоволення природних фізіологічних потреб, обов'язкових навчальних занять (у школі та вдома) і може використовуватися ним для творчого самовираження,

громадянського і професійного самовизначення у різних сферах вільної діяльності й вільного спілкування [5].

Разом із тим, більшість науковців визначають, що процес дозвілля є об'єктом педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів, таких як: сім'я, школа, культурно-дозвіллеві та спеціальні позашкільні заклади, включаючи державні бібліотеки, музеї, будинки творчості, клуби при школах та за місцем проживання, громадські й приватні аматорські організації (І. Бех, А. Богуш, Л. Кондрашова, В. Кузь, С. Литвиненко, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, Т. Черніговець та ін.).

Як показує дослідження В. Кірсанова, у науці існує три різні підходи до визначення дозвілля, а саме з позиції: вільного часу, вільно обраної діяльності, особливого емоційного переживання [1].

Метою статті є визначення поняття «організація змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців»; розкриття основних показників, типів, форм дозвілля, видів дозвіллевої діяльності, функцій та принципів змістовного дозвілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши основні визначення науковців понять дозвілля і вільного часу, виділимо основні показники, якими характеризується дозвілля, а саме: обсяг, структура і зміст.

Обсяг – це кількісний показник вільного часу, який вимірюється в годинах (хвилинах) і показує, скільки часу школярі займаються вибраним ними видом діяльності за власними інтересами чи уподобаннями.

Структура дозвілля носить індивідуальний характер, включає головні та другорядні види діяльності школяра у вільний час.

Зміст дозвілля – якісний показник використання вільного часу, що відображає спрямованість інтересів і потреб школяра та мотиви того чи іншого виду діяльності.

Дозвіллева діяльність або діяльність у вільний час може бути наповнена різним змістом, який, або сприяє розвитку особистості, або, за висловом соціолога Б. Грушина, «вбиває» особистість. Тобто вільний час може бути використаний раціонально або нераціонально. При цьому ефективність виховного чи самовиховного процесу у вільний час підвищується лише за умови його раціонального використання або організації, тобто змістовно проведеного дозвілля.

Існує багато класифікацій, які описують різні способи проведення дозвілля. На думку В. Пічі, дозвілля може бути наповнене таким змістом: «індивідуальне споживання культури (читання книг, журналів, газет, прослуховування радіо, перегляд телепередач тощо); публічно-видовищне споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ та ін.); спілкування (із членами сім'ї, родичами, сусідами, друзями тощо); фізичні заняття (ранкова та вечірня гімнастика, водні процедури тощо); розваги та ігри, які сприяють зняттю розумового й фізичного напруження, створенню доброго настрою; пасивний відпочинок (прогулянки без певної мети, спокій, зміна напруженості врівноваженістю та ін.); заняття, які можна вважати

явищами антикультури (зловживання алкоголем, хуліганство, злочинність, наркоманія, азартні ігри, безцільне «вбивання» часу – як розбещений спосіб відпочинку)» [4, с. 35].

Ми розглядатимемо дозвілля саме з раціонально використаним часом. Отже, трактуємо **змістове дозвілля як види діяльності школярів у позаурочний час, пов'язані з процесами продуктивного творення, опанування культурними цінностями, задоволення фізичних, психічних і духовних потреб, оволодіння навичками й уміннями спілкування з однолітками та дорослими, спрямовані на розвиток особистості.**

Організуючи змістове дозвілля для дітей вимушених переселенців, необхідно враховувати, що воно має задовольняти їхні потреби та інтереси. Враховуючи той факт, що діти вимушених переселенців проживають у новому місці поселення, вони мають потребу не лише у підвищенні своєї майстерності (оволодіння діяльністю, що складає особистий інтерес тощо), у здоров'ї (відпочинок, спорт, фізичні заняття), а й у спілкуванні, адаптації (ознайомлення з культурою, історією, традиціями, звичаями) до нових умов поселення.

У відповідності до рівня активного включення школяра у дозвіллеву діяльність ми виділяємо **п'ять типів дозвілля: пасивне, розважальне, пізнавальне, оздоровче, творче.**

Пасивне дозвілля – відновлення життєвих сил, душевної рівноваги; споживання творчих зусиль та надбань інших людей (відпочинок, споглядання та естетичне милування природою, довколишнім світом).

Розважальне дозвілля – дозвіллева діяльність, спрямована на емоційне задоволення, психічну розрядку; при цьому учні долучаються до елементарних культурних цінностей (ігри, танці, зустрічі з друзями, легке читання).

Пізнавальне дозвілля – зусилля школяра в час дозвілля спрямовані на здобуття знань, розвиток мислення, пам'яті, уваги, задоволення пізнавальних потреб, формування художнього смаку, культури (читання пізнавальної літератури, розв'язування кросвордів, ребусів, творчих завдань тощо, відвідування історичних, краєзнавчих, художніх музеїв тощо).

Оздоровче дозвілля – передбачає фізичний розвиток, оздоровлення, формування фізичної культури та здорового способу життя (різні види фізичних вправ, ходьба, біг, мандрівки тощо, заняття в різних спортивних секціях або самостійне заняття спортом).

Творче дозвілля – самодіяльна творчість, винахідництво, емоційно захоплююча активність, під час якої особистість активно долучається до творення матеріальних та художніх цінностей (різні види захоплень, художня творчість, декоративно-ужиткове мистецтво, конструювання, моделювання тощо).

Зміст дозвіллевої діяльності тісно пов'язаний із формами дозвілля і навпаки. Форми дозвіллевої діяльності класифікують за: кількісним складом учасників, складністю побудови заходу, характером змістового наповнення [6, с. 39].

За кількісним складом учасників виділимо наступні форми дозвіллевої діяльності: індивідуальна, групова, масова.

В індивідуальній дозвіллевій діяльності учень може сам організовувати своє дозвілля. Це може бути читання; заняття художньою творчістю (малювання, в'язання, різьблення, бісероплетіння тощо), спортом чи фізкультурою, перегляд телепередач тощо. Якщо ж дозвілля організовується спеціалістом, то це може бути бесіда, гра.

Групові форми дозвіллевої діяльності передбачають включення певної кількості школярів. Організатором групової дозвіллевої діяльності може бути як хтось із дітей, так і спеціаліст. Прикладом групових форм змістовного дозвілля, організованих самими школярами, залежно від віку, можуть бути: різні види ігрової діяльності; заняття спортом; прогулянки. Формами дозвілля, організованого спеціалістами, можуть бути: заняття в гуртках за інтересами; конкурс, аукціон; мандрівка, екскурсії тощо. Слід підкреслити, що саме у груповій формі роботи найкраще задовольняється потреба дітей вимушених переселенців у спілкуванні, пошуку нових друзів, адаптації до нових умов поселення та інтеграції у коло ровесників.

До масових форм дозвіллевої діяльності відносимо такі, що налічують велику кількість учасників, не завжди точно передбачувану організаторами, наприклад: концерт, фестиваль, свято, акція тощо. Масовим формам дозвілля, при їх підготовці, можуть передувати індивідуальні та групові, тобто індивідуальна або групова підготовка учасників.

За складністю побудови форми дозвілля розрізняють прості, складні та комплексні форми проведення.

Прості – потребують менше підготовки, додаткових засобів, відзначаються простою структурою та алгоритмом проведення, наприклад, бесіда, диспут, вікторина, дискусія.

Складні – мають складнішу структуру, потребують значно більшої підготовки, додаткових засобів для створення відповідного емоційного настрою, наприклад, конкурс, змагання, ігрова програма тощо.

Комплексні – передбачають складну структуру, тривалість у часі, поетапність проведення, наприклад, тематичний день, тематичний тиждень, місячник, фестиваль тощо.

За характером змістового наповнення серед форм організованого дозвілля можна виділити інформаційні, практичні та інформаційно-практичні.

Інформаційні форми дозвілля спрямовані на ознайомлення дітей вимушених переселенців із цікавою інформацією (наприклад, ознайомлення з культурою, традиціями, звичаями), оволодіння ними певним видом знань, обмін думок із певної теми чи проблеми, розвиток пізнавальних інтересів. Це можуть бути: бесіда, лекція, диспут, круглий стіл, екскурсія, тематичний вечір тощо.

Метою практичних форм дозвілля є виявлення учасниками своїх умінь і навичок із певної галузі, наприклад, виставка, конкурс умільців, змагання, вулична ігротека, похід тощо.

Інформаційно-практичні – передбачають як набуття, так і виявлення вже наявних в учасників знань, умінь і навичок, наприклад, тематична акція, конкурс тощо.

У науковій літературі виділяють такі види дозвіллевої діяльності, як освітньо- та культурно-дозвіллева діяльність. Аналіз наукових робіт дозволяє стверджувати, що сутність цих понять залежить від змістовної насиченості самої діяльності.

Так, освітньо-дозвіллеву діяльність визначають як діяльність індивіда у вільний час, спрямовану на створення соціально значущих знань і цінностей, розвиток творчого потенціалу, інтелектуального збагачення, усвідомлення себе як особистості. Основними функціями освітньо-дозвіллевої діяльності є комунікативна, когнітивна, креативна, рекреаційна, духовна.

Під культурно-дозвіллевою діяльністю розуміють любительську діяльність, пов'язану з організацією вільного часу та відпочинку школярів, спрямовану перш за все на художньо-естетичний розвиток особистості. Культурно-дозвіллева діяльність виконує наступні функції: інформаційно-освітню, соціально-педагогічну, творчо-розвивальну, рекреаційно-розважальну.

Виходячи з того, що освітньо- і культурно-дозвіллева діяльність є видами змістовного дозвілля, на їх основі виділимо такі **основні функції змістовного дозвілля**: комунікативну; соціально-адаптаційну; пізнавально-креативну; ціннісно-орієнтаційну; виховну; рекреаційно-розважальну.

Комунікативна функція – формування інтелектуальної, психологічної і соціальної здатності до налагодження контактів з іншими людьми і освоєння способів практичної реалізації цієї здатності, встановлення товариських контактів із ровесниками у місці нового поселення; виховання культури спілкування.

Соціально-адаптаційну функцію – створення умов для адаптації дітей вимушених переселенців до нових умов поселення, культурної інтеграції в суспільство; набуття соціального досвіду.

Пізнавально-креативна функція – стимулювання активного набуття знань самостійним шляхом; актуалізація потреб щодо творчого самовизначення та самовираження; розвиток пошуково-творчих здібностей та вмінь; набуття навичок практичного застосування отриманих знань.

Ціннісно-орієнтаційна – прилучення до певного рівня соціальної культури, формування загальнолюдських цінностей; залучення до активної соціально спрямованої, корисної діяльності.

Виховна функція – сприяння гармонійному, творчому, духовному розвитку особистості.

Рекреаційно-розважальна функція – забезпечення фізичної розрядки, зняття інтелектуальної втоми і нервової напруги; збагачення позитивними емоціями.

Враховуючи те, що дозвіллева діяльність дітей вимушених переселенців значною мірою залежить від їхньої самоорганізації та вміння

раціонально використовувати вільний час, а не лише від забезпечення можливості змістовного проведення дозвілля, будемо трактувати **організацію змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців** як створення сприятливих умов для соціалізації та соціальної адаптації дітей вимушених переселенців, задоволення їхніх духовних і фізичних потреб, повноцінної самореалізації їх творчих сил і потенцій, спонукання до прояву соціальної активності, самодіяльності, інтенсивного розвитку індивідуальних здібностей.

Організація змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців має такі *структурні компоненти*:

– суб'єкти (вихователь або організатор, який виступає носієм соціокультурного досвіду і посередником між дитиною і культурою, тобто є суб'єктом педагогічного супроводу й опосередкованого керівництва; дитина, яка є суб'єктом вільного вибору змісту, форм і видів дозвілля);

– взаємодія між суб'єктами (характер їхнього дозвіллевого спілкування, рівень психологічної сумісності, взаєморозуміння і поваги, чуйність, виключення безапеляційного вказівного тону);

– мета (що передбачено досягнути завдяки зазначеному виду дозвіллевої діяльності);

– зміст (наповнення дозвіллевої діяльності, спроектованої суб'єктами);

– форми і методи (варіанти організації позитивної активності дітей вимушених переселенців);

– результат (досягнення або недосягнення поставленої мети).

Організоване змістовне дозвілля здійснюється за наступними *принципами*: системності, добровільності, доступності, особистісно орієнтованого підходу, зацікавленості, відповідності місцевим умовам.

Системність – організація змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців здійснюється завдяки планомірній і безперервній взаємодії всіх соціальних інститутів, покликаних забезпечити соціальну адаптацію дітей вимушених переселенців, на основі чіткої системи цілей, завдань, різноманітності змісту, форм і методів дозвілля.

Добровільність – кожен із дітей вимушених переселенців добровільно долучається до дозвіллевої діяльності, бере участь у дозвіллевих заходах та акціях, стає учасником (вихованцем) дозвіллевих закладів.

Доступність – можливість залучення всіх дітей вимушених переселенців до дозвіллевої сфери з метою задоволення їхніх творчих можливостей, дозвіллевих потреб та інтересів.

Особистісно орієнтований підхід – врахування особистісних зацікавлень, інтересів, здібностей, нахилів, можливостей, вікових та індивідуальних особливостей школярів при виборі змісту, форм і методів організації дозвіллевої діяльності.

Зацікавленість – створення під час дозвіллевих заходів невимушеної психологічно позитивної атмосфери, можливості емоційного

спілкування, насиченість різноманітною ігровою діяльністю, яскравість оформлення, наповненість різноманітною атрибутикою.

Відповідність місцевим умовам – форми і зміст дозвілєвої діяльності підбираються таким чином, щоб у всіх видах діяльності дітей вимушених переселенців почувалися зручно і комфортно, виходячи з того, де саме проводиться дозвілєвий захід. Так, у приміщенні актового залу можна провести конкурс, вікторину, концерт, але не можна проводити дискотеки, гуляння тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, організація змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців має бути спрямована на допомогу їм у соціальній адаптації, задоволення їхніх фізичних, психічних і духовних потреб, опанування культурними цінностями, залучення до активної соціальної та творчої діяльності. Подальшого дослідження вимагають форми та методи організації змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців, організація літніх таборів для цієї категорії дітей.

Список використаних джерел:

1. Кирсанов В. В. Досуг: определения, системы идентификации, модели исследования / В. В. Кирсанов // Культуролог досуга: Методические материалы. – Вып. 1. – СПб., 1991. – С. 37–49.
2. Лучанкин А. И. Социально-клубная работа с молодежью : проблемы и подходы / А. И. Лучанкин, А. А. Снятский. – 3-е изд. – Екатеринбург, 1997. – 365 с.
3. Орлов Г. П. Свободное время: условие развития человека и мера общественного богатства / Г. П. Орлов. – Свердловск : Изд-во Урал. гос. ун-та, 1989. – 176 с.
4. Піча В. М. Культура вільного часу : (філософсько-соціологічний аналіз) / В. М. Піча. – Львів : Світ, 1990. – 152 с.
5. Сметанина Н. И. Организация свободного времени учащихся как предмет педагогического руководства : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. И. Сметанина. – М., 1991. – 17 с.
6. Форми організації дозвілля дітей та молоді : метод. матеріали до тренінгу / заг. ред. І. Д. Зверева ; авт.-упоряд. В. В. Молочний та ін. – К. : Наук. світ, 2004. – 58 с.

REFERENSESTRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Kirsanov V. V. Dosug: opredelenija, sistemy identifikacii, modeli issledovanija [Leisure: definitions, identification systems, research models] / V.V. Kirsanov // Kul'turolog dosuga: Metodicheskie materialy. – Vyp.1. – SPb., 1991.s. 37-49. (in Russian)
2. Luchankin A. I. Social'no-klubnaja rabota s molodezh'ju : problemy i podhody [Social-club work with youth: problems and approaches] / A. I. Luchankin, A. A. Snjatskij. – [3-e izd.]. – Ekaterinburg, 1997. – 365 s. (in Russian)
3. Orlov G. P. Svobodnoe vremja: uslovie razvitija cheloveka i mera obshhestvennogo bogatstva [Free time: the condition of human development

and a measure of social wealth] / G. P. Orlov. – Sverdlovsk : Izd-vo Ural. gos. un-ta, 1989. – 176 s. (in Russian)

4. Picha V. M. Kul'tura vil'nogo chasu : (filosofs'ko-sociologichnij analiz) [Culture of free time: (philosophical and sociological analysis)] / V. M. Picha. – L'viv : Svit, 1990. – 152 s. (in Ukrainian)
5. Smetanina N. I. Organizacija svobodnogo vremeni uchashhijhsja kak predmet pedagogicheskogo rukovodstva : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk [Organization of free time of students as the subject of pedagogical management] / N. I. Smetanina. – M., 1991. – 17 s. (in Russian)
6. Formy orhanizatsiyi dozvillia ditej ta molodi : metod. materialy do treningu [Forms of entertainment for children and young people: method. materials for training] / zah.red. I. D. Zvereva ; avt.-uporiad. V. V. Molochnij ta in. – K. : Nauk. svit, 2004. – 58 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье представлены теоретические основы содержательного досуга, обоснована и раскрыта сущность понятий «содержательный досуг», «организация содержательного досуга детей вынужденных переселенцев». Раскрыты возможности содержательного досуга для адаптации детей вынужденных переселенцев к условиям нового поселения, их культурной интеграции. Охарактеризованы типы досуга, формы, функции и принципы организованного содержательного досуга; определены структурные компоненты организации содержательного досуга детей вынужденных переселенцев.

Ключевые слова: досуг, досуговая деятельность; свободное время; содержательный досуг; организация содержательного досуга, дети вынужденных переселенцев.

Annotation. The article presents the theoretical bases of meaningful leisure time, based on the comparison of the concepts of "leisure" and "free time", indicators leisure (size, structure and content). The essence of the concepts of "meaningful leisure", "organization of substantial leisure internally displaced children" are substantiated and disclosed. Types of leisure (passive, entertaining, educational, wellness, creative) are described.

The classification of the forms of leisure activity: quantitative composition of participants (individual, group, mass), the complexity of forming measure (simple, compound, complex), the nature of semantic content (informative, practical, information-practical) are characterized.

Functions (communication, social-adaptive, cognitive-creative, value-orientation, educational, recreational-entertainment) and principles (consistency, voluntariness, availability, personality oriented approach, interest, according to local conditions) of the organization of substantial leisure of internally displaced children are determined. Structural components of the organization of substantial leisure of internally displaced children are defined.

The possibilities of leisure for adaptation of internally displaced children to new conditions accommodations, their cultural integration are revealed.

Keywords: leisure, leisure activity; free time; meaningful leisure; organization of meaningful leisure time, children of internally displaced persons.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2016

С. В. Петренко

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЯК ІННОВАТИКА У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкривається роль мультимедійних презентацій як інноватики у виховній діяльності; актуалізовано основні дефініції, як-от: виховна діяльність; педагогічна інноватика; педагогічна інновація; мультимедійна презентація. З'ясовано, що мультимедійні презентації дають змогу підійти до виховного процесу творчо, урізноманітнити способи подачі матеріалу, поєднувати різні організаційні форми проведення заходів із метою отримання високого результату при мінімальних витратах часу. Виокремлено основні Інтернет-ресурси, на яких наявні готові мультимедійні презентації у вільному доступі для учителів, вихователів, класних керівників.

Обґрунтовано доцільність створення власних програмних продуктів вчителем, класним керівником; узагальнено основні вимоги щодо створення власних мультимедійних презентацій.

Доведено, що використання мультимедійних презентацій у виховній діяльності є потужним засобом підвищення ефективності виховного процесу.

Ключові слова: інноватика, інновації, мультимедійні презентації, класний керівник, виховна діяльність.

Постановка проблеми. У контексті інноваційного розвитку та пошуку нового, модернізації освіти й виховання виникає необхідність обов'язкових змін і в організації виховного процесу освітнього закладу. Значна кількість інновацій в освіті історично пов'язана з появою Інтернету. Відповідно, зміни, які нерозривно пов'язані з процесом інформатизації, диктують нові завдання й висувують нові вимоги до організації виховного процесу в освітньому закладі. Тому особливої актуальності у сучасних освітньо-виховних закладах набуває використання комп'ютерних інформаційних технологій, завдяки їх технічному потенціалу, можливостям тощо.

Зокрема, використання мультимедійних презентацій дає змогу задовольняти потреби кожного учня відповідно до його інтересів, схильностей і можливостей; підвищити самостійність і відповідальність, інтерес і заглиблення у проблему.